

ŚMIERTELNE INTOKSYKACJE PARAMETOKSYAMFETAMINĄ NA TERENIE WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO ORAZ MOŻLIWOŚĆ SZYBKIEGO I MIARODAJNEGO DIAGNOZOWANIA ZATRUĆ METODĄ MIKROEKSTRAKЦИИ DO FAZY STAŁEJ (SPME)

**Marek Wiergowski¹, Krystyna Reguła¹, Beata Szpiech¹,
Jacek Sein Anand², Wojciech Waldman²**

¹ Katedra i Zakład Medycyny Sądowej Akademii Medycznej w Gdańsku

² Klinika Chorób Wewnętrznych i Ostkich Zatruc
Akademii Medycznej w Gdańsku

CEL PRACY

Celem pracy było przedstawienie śmiertelnych przypadków intoksykacji parametoksyamfetaminą (PMA), które miały miejsce na terenie województwa pomorskiego w 2000 roku oraz prezentacja szybkiej i miarodajnej metody wykrywania wybranych amfetamin w materiale biologicznym osób zatrutych PMA, za pomocą mikroekstrakcji do fazy stałej (SPME).

WSTĘP

Od ponad dziesięciu lat obserwuje się stopniowo rosnący trend do używania przez młodzież substancji psychoaktywnych (1, 3, 5, 14, 15). Szczególną popularnością cieszą się wśród nich kanabinoidy oraz amfetamina i jej pochodne (3).

Substancje amfetaminopodobne nadużywane są w kilkudziesięciu krajach świata, a liczba osób je stosujących szacuje się na ponad 6 mln. Największa częstość ich nadużywania odnotowywana jest w Hondurasie (u 7,6% populacji dorosłej), Brazylii (2%) i Australii (1,7%) (5). W badaniach Pacha i wsp. przeprowadzonych w Krakowie wśród osób uzależnionych, łączne stosowanie amfetaminy wraz z innymi narkotykami dotyczyło 20% probantów (11). W badaniach własnych potwierdzono, że w populacji studentów i uczniów szkół średnich Trójmiasta najbardziej popularnymi narkotykami były kanabinoidy oraz amfetamina (3, 4).

Do najważniejszych i najczęściej stosowanych pochodnych amfetamin należą 3,4-metylenodioksymetamfetamina (MDMA), 3,4-metylenodioksyamfetamina (MDA), 3,4-metylenodioksyetylamfetamina (MDE), metamfetamina, parametoksymetamfetamina (PMMA) i parametoksyamfetamina (PMA).

Ostre zatrucia parametoksyamfetaminą

PMA wyróżnia się znaczną toksycznością i wchodzi w skład niektórych narkotyków rozprowadzanych zwykle jako MDMA, o popularnej nazwie „ekstaza”. Pierwsze przypadki śmiertelne spowodowane przyjmowaniem PMA pochodzą z prowincji Adelaide w Południowej Australii (2). PMA zażywana jest jako narkotyk w dawkach ok. 40–60 mg. Zdarza się jednak dość często, że parametoksyamfetamina sprzedawana jest jako „ekstazy”, której dawkowanie jest znacząco większe, ok. 80-160 mg. Godnym podkreślenia jest fakt, że PMA jest jedną z najbardziej toksycznych pochodnych amfetaminy, a zatrucia nią dość często kończą się zgonem (2, 6, 7, 8, 9, 10).

Przypadki zatruc parametoksyamfetaminą w województwie pomorskim w 2000 roku

W okresie od sierpnia do grudnia 2000 r. w I Klinice Chorób Wewnętrznych i Ostrych Zatruc Akademii Medycznej w Gdańsku hospitalizowano dwóch chorych o obrazie klinicznym odpowiadającym ciężkiemu zatruciu amfetaminą. Obie hospitalizacje zakończyły się zgonem pacjentów. W tym samym czasie do Katedry i Zakładu Medycyny Sądowej AMG dostarczono zwłoki kolejnych pięciu denatów podejrzanych o zatrucie amfetaminą lub jej pochodnymi.

Poniżej opisano okoliczności zgonu trzech z siedmiu osób śmiertelnie zatrutych parametoksyamfetaminą.

Przypadek 1

W dniu 13 sierpnia 2000 r. w domku letniskowym kobieta w towarzystwie trzech mężczyzn podczas libacji alkoholowej spożyła dodatkowo 2–3 porcje środka, zakupionego po okazjnie niskiej cenie, w jednym z gdańskich lokali jako „ekstaza”. Po kilku godzinach u kobiety pojawiła się wysoka temperatura, uczucie szybkiego bicia serca oraz jakościowe zaburzenia świadomości, po których doszło do utraty przytomności i licznych, następujących po sobie napadów drgawkowych. Pomimo rozpoczętej przez współbiesiadników akcji reanimacyjnej przybyły na miejsce lekarz Pogotowia Ratunkowego stwierdził zgon.

Przypadek 2

W dniu 9 października 2000 r. do Głównej Izby Przyjęć AMG przywieziono 21-letniego mężczyznę z powodu nagłego zatrzymania krążenia w przebiegu ostrego zatrucia substancjami odurzającymi. Rozpoczęta w karetce i kontynuowana przez ponad dwie godziny w szpitalu akcja reanimacyjna nie powiodła się. W trakcie reanimacji stwierdzano u chorego hipertermię, liczne napady drgawek, nawracające migotanie komór, hiperkaliemię i hipoglikemię. Po ok. 30 min do Izby Przyjęć AMG zgłosił się kolega denata, który poinformował lekarzy, że podczas zabawy w dyskotecę mężczyzna przyjął 3-4 tabletki UFO. Nowy preparat był dwukrotnie tańszy niż dotychczas używane przez nich tabletki „ekstazy”.

Przypadek 3

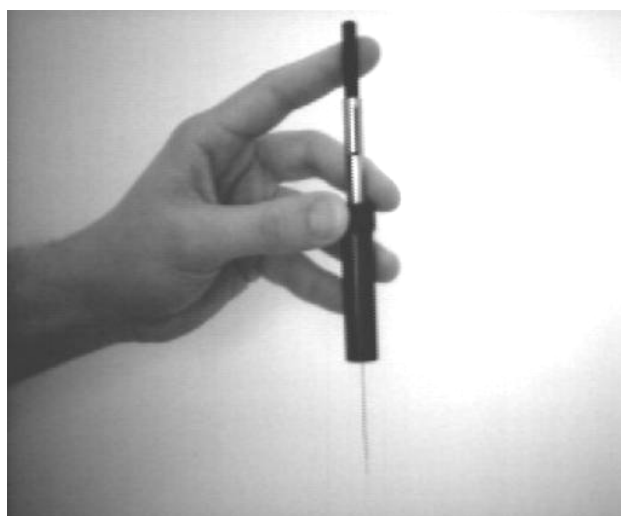
W dniu 31 grudnia 2000 r. 26-letni mężczyzna uczestniczył w zabawie sylwestrowej w Gdyni. Po kilkunastu minutach od przyjęcia ok. 5 tabletek zakupionych po bardzo okazjnej cenie jako „ekstazy”, doszło do utraty przytomności. Mężczyzna został przewieziony do Szpitala Miejskiego w Gdyni, a następnie do I Kliniki Chorób Wewnętrznych i Ostrych Zatruc Akademii Medycznej w Gdańsku. W trakcie krótkiej obserwacji w Klinice doszło do licznych napadów drgawkowych, a następnie nagłego zatrzymania krążenia w mechanizmie asystolii. Przeprowadzona akcja reanimacyjna okazała się nieskuteczna.

W związku z koniecznością – zarówno dla celów klinicznych, jak i orzecznich, oznaczania pochodnych amfetamin, a w szczególności parametoksyamfetaminy, w materiale biologicznym osób zatrutych zwrócono się do Katedry i Zakładu Medycyny Sądowej AMG w celu wdrożenia szybkiej i miarodajnej metody ich oznaczania.

MATERIAŁ, METODA I PROCEDURA ANALITYCZNA OZNACZANIA AMFETAMIN

Badaniom poddano tabletkę UFO oraz krew i mocz siedmiu denatów zmarłych z powodu zatrucia PMA. Skład tabletki UFO analizowano z wykorzystaniem chromatografu gazowego z detektorem spektrometrii mas – GC/MS, po uprzednim ilościowym rozpuszczeniu tabletki w etanolu (aparatury GC/MSD HP5972 firmy Hewlett Packard, kolumna kapilarna CP-SIL 8CB LOW BLEED/MS firmy „Chrompack” – długość 30 m, średnica wew. 0,25 mm, grubość fazy 0,25 µm, temperatura

programowana od 50°C do 280°C, temperatura dozownika 240°C, gaz nośny – hel, tryb przemieszczania po jonach SCAN – od 30 do 400 u).

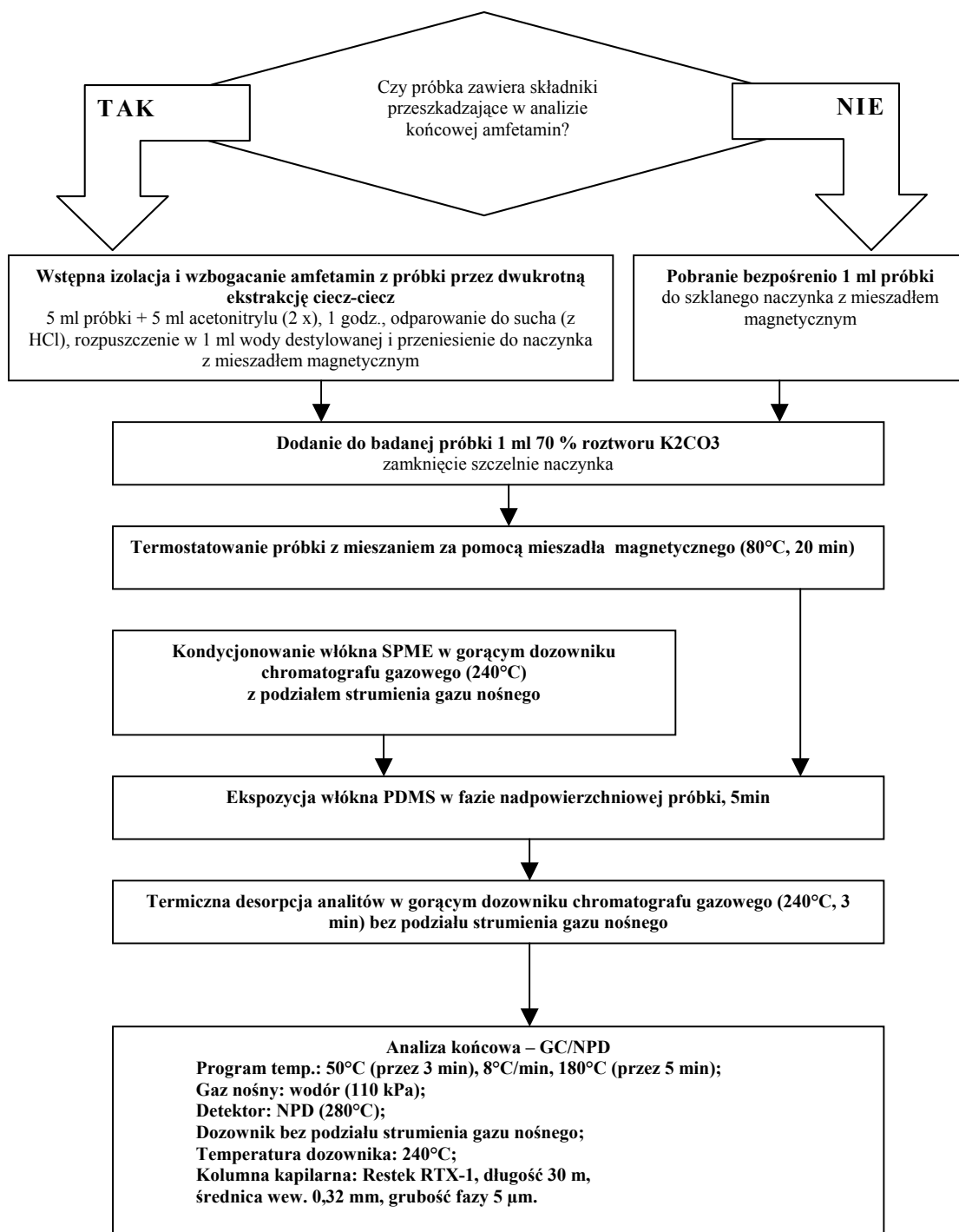
Ryc. 1. Strzykawka SPME do ręcznego nastrzykiwania z włóknem kwarcowym pokrytym fazą polidimetylosiloksanu (PDMS) o grubości 100 μm i długości 1 cm (urządzenie firmy „Supelco”).

Przesiewowej analizy próbek płynów biologicznych (krew i mocz) pobranych od denatów dokonano z wykorzystaniem szybkiej i swoistej metody immunofluorescencji w świetle spolaryzowanym – FPIA (aparat i testy TD_x firmy Abbott).

Każdy dodatni wynik badania zatrucia amfetaminami potwierdzano metodą mikroekstrakcji do fazy stałej SPME w fazie nadpowierzchniowej – HS (zestaw do SPME firmy „Supelco” składający się ze strzykawki SPME, włókna sorpcyjnego pokrytego fazą polidimetylosiloksanu PDMS o grubości 100 μm i długości 1 cm, termostatowane mieszadło magnetyczne), z końcowym oznaczeniem z wykorzystaniem chromatografu gazowego z detektorem termojonowym – GC/NPD (chromatograf gazowy GC8160 firmy „Fisons”, kolumna kapilarna firmy „Restek” RTX-1 – długość 30 m, średnica wew. 0,32 mm, grubość fazy 5 μm , temperatura programowana od 50°C do 180°C, gaz nośny: wodór 110 kPa, temp. detektora NPD: 280°C, temperatura dozownika: 240°C).

Urządzenie do SPME ma kształt zbliżony do strzykawki. Najważniejszym jego elementem jest włókno kwarcowe pokryte fazą sorbentu. Procedura analityczna SPME obejmuje zasadniczo dwa podstawowe etapy: sorpcji i desorpcji analitów z włókna sorpcyjnego.

Procedura analityczna HS/SPME–GC/NPD oparta jest na sorpcji analitów na włóknie polidimetylosiloksanu – PDMS (100 μm) po dodaniu do próbek wodnego roztworu K₂CO₃ i uwolnieniu analitów w temperaturze 80°C. Zastosowaną w badaniach procedurę oznaczenia amfetamin przedstawiono szczegółowo na ryc. 2.

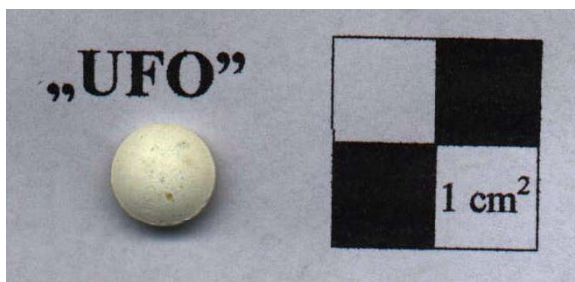
Ryc. 2. Zastosowana procedura analityczna oznaczania amfetamin metodą HS/SPME-GC/NPD.

Procedura szybkiej analizy amfetamin SPME wymaga niemal zawsze kondycjonowania włókna sorpcyjnego w gorącym dozowniku chromatografu gazowego (lub w specjalnych piecach z nadmuchem gazu obojętnego) przez czas konieczny do oczyszczenia włókna, czyli w praktyce od pół godziny do nawet kilku godzin (oczyszczanie włókna najlepiej więc przeprowadzać okresowo w zależności od liczby wykonywanych analiz). Dopiero po tym etapie można przystąpić do przygotowania próbki moczu i krwi do analizy końcowej. Procedura analityczna oznaczania uwzględnia możliwość usunięcia substancji przeszkadzających z matrycy biologicznej krwi przez dwukrotną ekstrakcję ciecz–ciecz acetonitrylem.

Wykorzystane w badaniach odczynniki chemiczne posiadały czystość wymaganą do analizy chemicznej (producent – firma „Merck”), natomiast wzorce analityczne amfetamin przygotowane w metanolu o stężeniu 1 mg/ml (amfetamina, metamfetamina, MDMA oraz chlorowodorek PMA) były wyprodukowane przez firmę RADIAN (dystrybucja – „Promochem”).

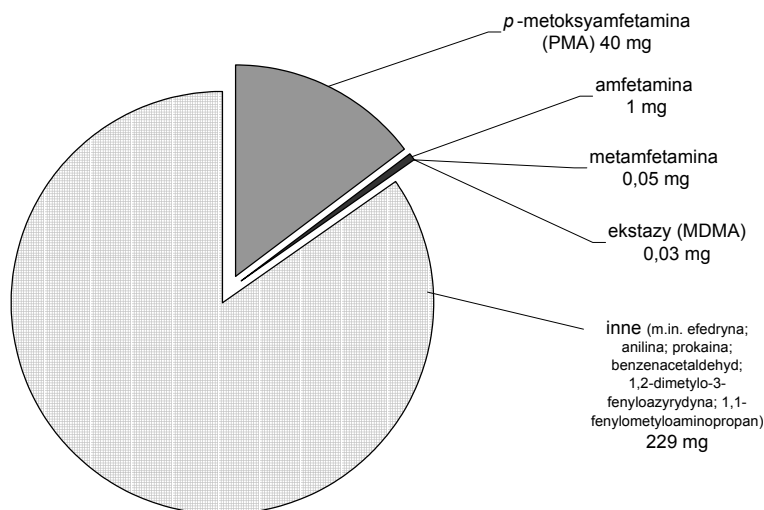
WYNIKI

Na ryc. 3 przedstawiono tabletkę UFO koloru biało-żółtego z szarymi wtrąceniami, zawierającą głównie PMA, która była sprzedawana w Trójmieście w 2000 roku.

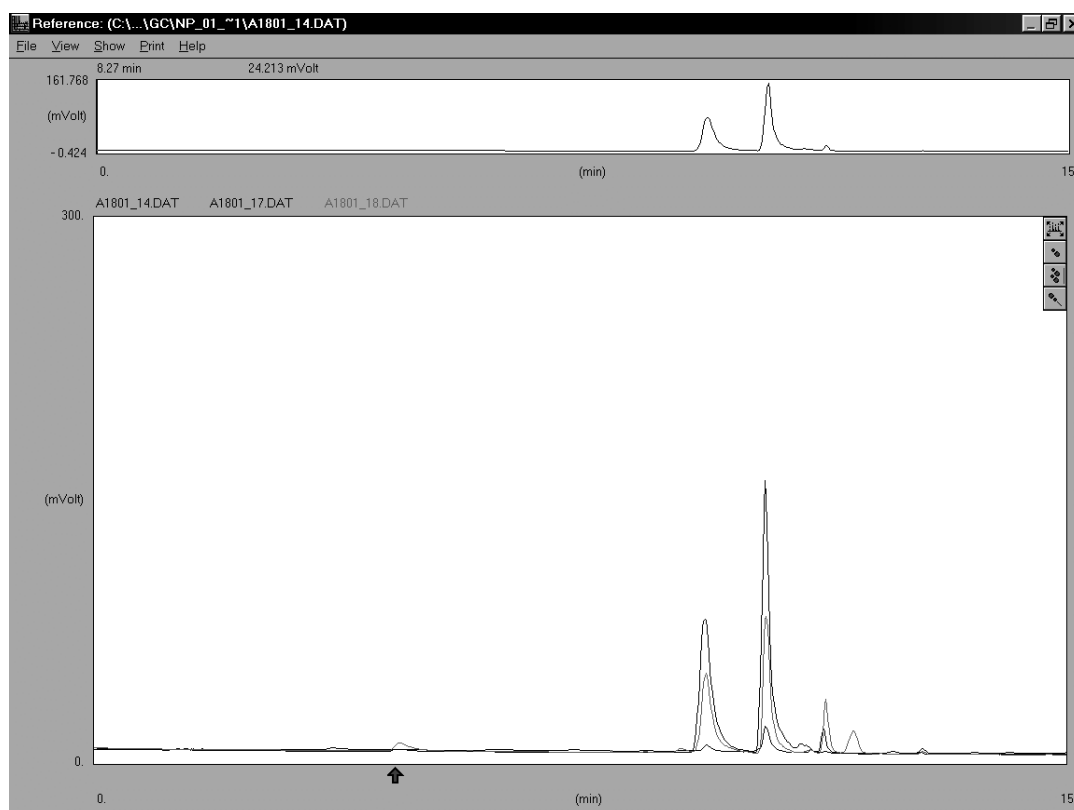

Ryc. 3. Tabletkę „UFO” sprzedawana w Gdańsku w 2000 roku.

Na ryc. 4 przedstawiono wyniki analizy chromatograficznej GC/MSD ekstraktu tabletki UFO zabezpieczonej w Gdańsku w 2000 roku, w której oprócz silnie toksycznej p-metoksyamfetaminy wykryto także efedrynę, ekstazę, amfetaminę, prokainę oraz anilinę. Skład ilościowy amfetamin określono i potwierdzono metodą HS/SPME-GC/NPD. Przeprowadzone badania wykazały, że jedna tabletkę UFO zawierała w swoim składzie 40 mg parametoksyamfetaminy, 1,0 mg amfetaminy, 0,05 mg metamfetaminy, 0,03 mg 3,4-metylenodioksyamfetaminy.

Ryc. 4. Skład chemiczny tabletki „UFO” (masa ok. 270 mg).

Ryc. 5. Porównanie analizy chromatograficznej HS/SPME–GC/NPD próbki krwi i moczu pochodzących od 20-letniego mężczyzny śmiertelnie zatrutego UFO w dniu 27.08.2000 r. z próbką ekstraktu tabletki „UFO”.

Bezpośrednia analiza próbek krwi i moczu w większości przypadków dawała odzysk analitów w granicach 70–80% (tylko niekiedy wystąpiła konieczność zastosowania ekstrakcji ciecz-ciecz przed analizą HS/SPME-GC/NPD). Liniowość pomiarów wyrażona współczynnikiem R^2 wynosiła 0,94–0,98 dla badanych amfetamin (amfetamina, metamfetamina, PMA i MDMA) w zakresie stężeń od 0,5 $\mu\text{g/ml}$ do 10 $\mu\text{g/ml}$.

Przeprowadzone analizy chromatograficzne HS/SPME–GC/NPD ekstraktu tabletki UFO umożliwiły prawidłową identyfikację zatrucia tym środkiem w próbkach krwi i moczu w opisywanych przypadkach, przy czym oznaczone stężenie PMA we krwi denatów wynosiło od 0,68 do 10,0 (średnio 3,2) $\mu\text{g/ml}$, a w moczu od 16 do 64 (średnio 35) $\mu\text{g/ml}$. Przykładową analizę próbek krwi i moczu w przypadku zatrucia PMA przedstawiono na ryc. 5.

OMÓWIENIE

Analiza chemiczno-toksykologiczna amfetamin z próbek płynów i wycinków biologicznych nie należy do najłatwiejszych. Dotychczas opracowane procedury analityczne są pracochłonne oraz wymagają długiego czasu badania. Metoda mikroekstrakcji do fazy stałej SPME (ang.: *Solid Phase Microextraction*), opracowana w ostatnich latach przez Pawliszyna, została już wykorzystana do izolacji i wzbogacania różnych analitów w wielu pracach badawczych (12, 13). Stało się tak dzięki zaletom metody SPME, takim jak szybkość, prostota analizy oraz zadowalająca precyzja i dokładność. Opracowana i wykorzystana w badaniach procedura oznaczania amfetamin metodą HS/SPME–GC/NPD oparta jest na doświadczeniach zespołu Yashiki (17) oraz badaniach własnych autorów (16). Zastosowanie dwukrotnej ekstrakcji ciecz-ciecz próbek krwi acetonitrylem przed analizą HS/SPME–GC/NPD oraz rozszerzenie badań o analizę czterech wybranych amfetamin (amfetamina, metamfetamina, MDMA i PMA) stanowi modyfikację procedury analitycznej autorów w stosunku do procedur opisanych w wyżej wymienionych pracach badawczych (16, 17).

WNIOSKI

1. Duża liczba śmiertelnych przypadków zatruc parametoksyamfetaminą w województwie pomorskim mogła być związana z jednej strony z traktowaniem toksycznej PMA jako względnie bezpiecznej MDMA, z drugiej zaś z dwukrotnie niższą ceną jednej tabletki w porównaniu z tabletką „ekstazy”. Oba te fakty sprzyjały przekraczaniu bezpiecznej dawki parametoksyamfetaminy.

2. Metoda mikroekstrakcji do fazy stałej połączona z chromatografią gazową HS/SPME–GC/NPD daje możliwość szybkiej i miarodajnej analizy amfetamin, co jest szczególnie cenne w przeprowadzeniu triage'u toksykologicznego oraz ocenie chemiczno–toksykologicznej. SPME charakteryzuje się krótkim czasem analizy, prostotą oraz zadowalającą dokładnością.

STRESZCZENIE

W okresie od sierpnia do grudnia 2000 r. na terenie województwa pomorskiego (głównie w okolicy Gdańska) stwierdzono 7 nagłych zgonów spowodowanych ostrym zatruciem tabletkami popularnie zwanymi „UFO”. Wśród osób zatrutych było pięciu mężczyzn i dwie kobiety w wieku od 20 do 29 (średnio 24) lat. Przeprowadzone badania analityczne wykazały, że jedna tabletką „UFO” zawierała w swoim składzie 40 mg parametoksyamfetaminy, 1,0 mg amfetaminy, 0,05 mg metamfetaminy, 0,03 mg 3,4-metylenodioksymetamfetaminy. Stężenia parametoksyamfetaminy oznaczone metodą chromatografii gazowej wynosiły we krwi denatów od 0,68 do 10,0 (średnio 3,2) µg/ml, w moczu od 16 do 64 (średnio 35) µg/ml. Metoda analizy amfetamin – mikroekstrakcja do fazy stałej w fazie nadpowierzchniowej z końcowym oznaczeniem z wykorzystaniem chromatografii gazowej i detekcji termojonowej (HS/SPME–GC/NPD) okazała się szybką i miarodajną metodą diagnozowania zatruc amfetaminą i jej pochodnymi.

Słowa kluczowe: parametoksyamfetamina, zatrucia śmiertelne, metoda mikroekstrakcji do fazy stałej (SPME)

PÍSMIENICTWO

1. Baldwin D. C. Jr, Hughes P. H., Conard S. E., Storr C.L., Sheehan D.V.: *Substance use among senior medical students. A survey of 23 medical schools.* JAMA 1991, 265, 2074–2078
2. Byard R.W., Gilbert J., James R., Lokan R.J.: *Amphetamine derivative fatalities in South Australia-is „Ecstasy” the culprit?* Am. J. Forensic Med. Pathol. 1998, 19, 261-265
3. Chodorowski Z., Sein Anand J., Salamon M., Waldman W., Wnuk K., Ciechanowicz R., Świątek-Brzeziński K.: *Ocena używania środków uzależniających przez studentów wyższych uczelni Gdańska.* Przegl. Lek. 2001, 58, 267-271
4. Chodorowski Z., Sein Anand J., Sein Anand I., Salamon M.: *Ocena używania środków uzależniających przez młodzież wybranych szkół średnich i studentów Akademii Medycznej w Gdańsku.* Przegl. Lek. 2000, 57, 549-552
5. Chruściel T.L.: *Narkomania w 1997 roku w Polsce.* Przegl. Lek. 1997, 54, 379-383
6. DalCason T.A.: *A re-examination of the mono-methoxy positional ring isomers of amphetamine, methamphetamine and phenyl-2-propanone.* Forensic Sci. Int. 2001, 119, 168-194
7. Felgate H.E., Felgate P.D., James R.A., Sims D.N., Vozzo D.C.: *Recent paramethoxyamphetamine deaths.* J. Anal. Toxicol. 1998, 22, 169-172
8. James R.A., Dinan A.: *Hyperpyrexia associated with fatal paramethoxyamphetamine (PMA) abuse.* Med. Sci. Law. 1998, 38, 83-85
9. Ling L.H., Marchant C., Buckley N.A., Prior M., Irvine R.J.: *Poisoning with the recreational drug paramethoxyamphetamine („death”).* Med. J. Austr. 2001, 174, 453-455
10. Martin T.L.: *Three cases of fatal paramethoxyamphetamine overdose.* J. Anal. Toxicol. 2001, 25, 649-651
11. Pach J., Gawlikowski T., Motyka E., Szkolnicka B., Hydzik P.: *Ostre zatrucia środkami psychoaktywnymi wśród uzależnionych dorosłych mieszkańców Krakowa.* Przegl. Lek. 1997, 54, 392-398
12. Pawliszyn J., *Application of Solid Phase Microextraction.* The Royal Society of Chemistry, Cambridge, 1999.
13. Pawliszyn J.: *Solid Phase Microextraction. Theory and practice.* Wiley-VCHC.L., Toronto 1997

14. Webb E., Ashton Ch., Kelly P., Kamali F.: *Alcohol and drug use in UK university students*. Lancet 1996, 348, 922-925
15. Webb E., Ashton Ch., Kelly P., Kamali F.: *An update on British medical students' lifestyles*. Med. Educ. 1998, 32, 325-331
16. Wiergowski M., Reguła K., Szpiech B.: *Szybka analiza amfetaminy w ludzkim materiale biologicznym z wykorzystaniem metody mikroekstrakcji do fazy stacjonarnej w fazie nadpowierzchniowej*. Arch. Med. Sąd. Krym. 2000, 50, supl. 1, 145-152
17. Yashiki M.T., Koyima T., Miyazaki N., Nagasawa Y., Iwasaki K., Hara K.: *Fast, accurate detection of amphetamines in urine, using solid phase microextraction / capillary GC*. Forensic Sci. Int., 1995, 76, 169-177.